

ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Страшко СТОЈАНОВСКИ

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“-Штип
strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Јадранка ДЕНКОВА

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“-Штип
jadranka.denkova@ugd.edu.mk

Јован АНАНИЕВ

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“-Штип
jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Апстракт:

Граѓанското општество е еден од фундаменталните фактори за градење на функционална демократија. Случајот на македонскиот пример покажува дека граѓанскиот сектор се соочува со серија на предизвици, но и можности за унапредување на квалитетот на општото јавно добро. И покрај силната комерцијализација, недостатокот на конституенца, како и зависноста од донаторите, што ги прави целите на невладиниот сектор адаптабилни на државата и меѓународните донатори, многупати спротивно на приоритетите, особено на локалните заедници. Сепак, граѓанското општество подеднакво е коректор на власта, но и партнер за соработка во интерес на граѓанинот.

Клучни зборови: *граѓанско општество, демократија, одржливост, јавно добро, Македонија.*

CIVIL SOCIETY IN MACEDONIA

Strashko STOJANOVSKI

Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip
strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Jadranka DENKOVA

Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip
jadranka.denkova@ugd.edu.mk

Jovan ANANIEV

Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip
jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Abstract:

Civil society is one of the fundamental factors for building a functional democracy. The case of the Macedonian example shows that the civil sector faces a series of challenges, but also opportunities for improving the quality of the general public good. Despite the strong commercialization, the lack of constituency, as well as the dependence on donors, which makes the goals of the non-governmental sector adaptable to the state and international donors, many times contrary to the priorities, especially of local communities. However, civil society is equally a corrector of the government, but also a partner for cooperation in the interest of the citizen.

Keywords: *civil society, democracy, sustainability, public good, Macedonia.*

Вовед

Преминот од комунистичките етатистички системи кон либерално-демократски општества беше проследен со развој на граѓанското општество во Источна Европа. Но во одредени случаи, како што е примерот на полското синдикално здружение „Солидарност“, можеше да се забележи и клучната улога која ја одигра граѓанскиот сектор во генерирањето на пошироки општествени промени. Плурализацијата и демократизацијата дадоа можност на граѓанско организирање и мултипликација на организациите и здруженијата, но сепак во одредени делови тие останаа под доминација на државите, зависни од државните извори на финансирање, или оние на меѓународните донатори и фондации (Bernhard, 1993).

Во земјите кои произлегоа од комунистичкиот блок на Источна Европа, државата и граѓанското општество доживеаја паралелна трансформација, што придонесува за квалитетот на градење на меѓусебните релации во последните дваесет години. Но сепак во рамките на навидум партнерскиот однос на овие два општествени сегменти државата доминира и предничи особено во две сфери: контролата на финансиските и материјални ресурси, преку кои може да влијае на правецот и интензитетот на развојот на граѓанските организации (НВО), и контролата на нормативната законска регулатива, која, меѓу другото, ја уредува и работата на граѓанскиот сектор.

Најважните претпоставки за постоење на граѓанското општество, вклучително и во Источна Европа и на Балканот, се:

1. Функционирање на правната држава;
2. Заштита на основните граѓански, политички и социо-економски права и слободи;
3. Постоење на демократски процедури и правила во рамките на институциите;

4.	Пазарна економија и приватна сопственост;
5.	Демократска политичка култура;
6.	Партиципација на граѓаните, активизам и подигање на критичката јавност и самоорганизирање за заштита на загрозените права (Vijadinovic, 2008).

Граѓанското општество во Република Македонија

Развојот на демократските капацитети од 1990-тите придонесе во Република Македонија да се појават голем број на НВО, кои делуваат на развојот на граѓанското општество, но квантификацијата на организациите и здруженијата кои достигнуваат бројка од 6500, не значи дека граѓаните се асоцијативно настроени и проактивни во граѓанското организирање и застапување на интересите. Проблемот на македонското граѓанско општество се надоврзува на состојбите во целата Источна Европа и општествената трансформација која настана со распадот на еднопартиските авторитарни режими и промовирањето на плуралистичките принципи на либералната демократија. Ова упатува на претпоставката дека политичката култура радикално ги поместува границите за можноста граѓаните да се самоорганизираат и слободно да дејствуваат.

Сепак во македонското општество постои некаква историска традиција на граѓанско организирање. Она што веднаш мора да се напомене е дека истата не е компатибилна со западните граѓанско-либерални принципи на независност на индивидуата во носењето на одлуките, вклучително и можностите да се биде член на одредено здружение или граѓанска асоцијација. Така, на пример, уште во доцноосманлискиот период на крајот на деветнаесеттиот век примарните фактори на организација се бараат во органските претпоставки за заедништво поврзани пред сè со семејството, религијата и првичните идеи за посебна национална припадност, обединети во чувството на групна солидарност. Сепак, уште во овој период под влијание пред сè на социјалистичките идеолошки струења се гради и идејата за социјална еднаквост. Подоцна, во дваесеттиот век, со поделбата на Македонија и особено во периодите на дестабилизација предизвикана од војни (Балканските и двете светски војни, но и Граѓанската војна во Грција), граѓанското здружување се поврзува со различните форми на ослободителните движења или движења на пружање на некаква форма на отпор. Во периодот на комунистичкото владеење (1945-1991 година) се воспоставени силни етатистички традиции кои рефлектираат до денес. Ова значи дека граѓаните за сметка на супресираниот иницијативност и социјална акција ги насочуваат очекувањата ексклузивно кон државата. Дури и синдикалните здруженија, кои беа широко распространети пред 1990-тите, беа силно контролирани од државните институции, а нивните лидери со цел да се пацифицираат во дејствувањето, беа промовирани во нова социјална елита. Ова ќе одигра силна улога во слабеењето на влијанието на синдикалните движења во Република Македонија во последните дваесет години (Стојановски, 2016).

Етатоцентричната култура доминира во Република Македонија, дури и дваесет години по осамостојувањето. На државата сè уште се гледа како на примарен фактор од кој граѓаните очекуваат решавање на нивните проблеми и општествени потреби. Иако ова делумно се должи на нерешените егзистенцијални проблеми кои имаат социјална природа, сепак не може а да не се забележи силната тенденција на индивидуализација и општествено отуѓување. Исто така, како резултат од остатоците на минатото, кај граѓаните се создава политичка култура која многу лесно се врзува со создавање на култ кон личноста на одредени политички фигури. Граѓаните сè уште во голема мера преферираат лидери кои би владееле со силна рака, отколку развивање на демократско општество. Оттука просечните очекувања на обичниот македонски граѓанин сè уште се очекувања од државата и градење култ кон личноста. Последното, поткрепено со материјалната несигурност и долгата традиција, во голема мера го оневозможува развојот на вистинското граѓанско општество, кое во основа треба да ги јакне демократските вредности.

Апстиненцијата на граѓаните од граѓанскиот активизам, исто така, придонесува за јакнење и фаворизирање на зависноста од државниот механизам и политичкиот клиентелизам. Оттука, во Македонија постои ниско ниво на обележјата на општествената организација, како што се врските (солидарноста), нормите на заемност и доверба, кои заеднички поттикнуваат координација и соработка заради заедничка корист. Или она што е клучно за развојот на

граѓанското општество е степенот на општествена заемна доверба (социјален капитал) меѓу самите граѓани, која во Република Македонија е на многу ниско ниво. Исто така во Македонија постои значителна разлика меѓу реалниот и декларираниот јавен дух, односно голем број на граѓани кои се декларираат себеси за приврзаници на некаква идеја за општо добро и пројавуваат желба за вклучување, во пракса се случува малкумина од нив вистински да се активни, што упатува на индиферентност и анонимност во општеството.

Исто така постои лимитирана доверба на граѓаните во однос на невладиниот сектор, што ја ограничува можноста на моќта на НВО да влијаат на развојот на демократските капацитети во Република Македонија. Ваквата перцепција на јавното мислење на граѓаните во Македонија е надополнета со погледот на граѓанските организации како организации кои повеќе делуваат декларативно, отколку реализирање на целите и решавање на проблемите во пракса.

Влијанието на граѓанскиот сектор врз развојот на демократските капацитети на земјата зависи од повеќе фактори и проблеми со кои се соочуваат НВО во Република Македонија. Најголемиот проблем на граѓанскиот сектор е самоодржливоста на различните граѓански организации. Имено, големиот број на НВО во Македонија, во значајна мера зависат од донациите, па оттука и чувствуваат поголема одговорност кон странските донатори, отколку кон јавноста чии цели во суштина и треба да ги застапуваат. Ако се земе предвид дека фондовите се основната движечка сила на граѓанскиот сектор, јасно е дека ова е последица на т.н. синдром на донаторска зависност. Ова е типична ситуација карактеристична за сите посткомунистички општества. Оттука граѓанскиот сектор функционира врз основа на утврдената бизнис логика, карактеристична за економската сфера, а последицата е занемарувањето на јавната вредност.

Вториот проблем е поврзан со намалувањето на успешноста и ефективноста на НВО, кое е тесно поврзано со донаторската проблематика. Еден од основните проблеми на функционирањето на граѓанските организации во Република Македонија е јавната перцепција за погрешната употреба за веќе добиените фондови, односно неадекватноста на нивното искористување. На овој начин се намалува демократскиот капацитет на НВО, кој е проследен со ниското ниво на јавна доверба од граѓаните. Паралелно со ова, особено во периодот на Косовската криза од 1999 година и Конфликтот во Македонија од 2001 година, бројот на НВО значително порасна. Но ова нужно не води кон зајакнување на граѓанското општество, туку создава еден вид на инфлација и помал квалитет на организациите. Марковиќ исто така зборува и за инфлација на проектите, кај кои со зголемувањето на квантитетот, опаѓа квалитетот. На пример, во Република Македонија многу малку успеси граѓанскиот сектор бележи надвор од неколкуте преферирани сфери (маргиналните групи, родовите права и еколошките прашања).

Исто така еден од клучните проблеми на невладиниот сектор е недоволната циркулација на елити низ граѓанскиот сектор, во кој различните НВО остануваат релативно самоизолирани едни со други, но и во однос на другите сегменти на јавната сфера. Паралелно со ова постои и тенденција на внатрешна елитизација, при што моќта на одлучување е сконцентрирана само кај неколку од менаџерските структури на организациите и здруженијата, додека мнозинскиот дел од членството е исклучено. Ова упатува на недоволно развиените внатрешни демократски капацитети на НВО секторот во Република Македонија. Ваквата појава е придружена и со недоволната внатре-организациска транспарентност при распределбата и трошењето на финансиските ресурси.

Слабоста со располагање со професионални административни работници во организациите е исто така еден од основните проблеми за етаблирање и развој на НВО секторот. Најголем ден од организациите се темелат на поддршката обезбедена од волонтери, што упатува на релативната организациска нестабилност и неможноста организациите да имаат постојаност во своето дејствување.

Последниот значаен фактор на генерирање на слабо граѓанско општество е недоволната соработка на граѓанскиот сектор со бизнис заедницата во Република Македонија (Исто).

Во рамките на Индексот на граѓанското општество во Република Македонија, во извештајот од 2011 година се дадени следните препораки:

- Граѓанското општество треба да стане водечка сила во борбата со сиромаштијата и корупцијата;
- Граѓанското општество мора да ја надмине бариерата на едноставно влијание врз политиките и со цел да ги оствари своите приоритети треба да се насочи кон имплементацијата на законите и утилизацијата на буџетските фондови;
- Потребен е поголем фокус и интензивирање на односите со јавноста и јавната презентација на активностите на различните НВО.
- Потребно е поголемо поврзување на различните организации на граѓанското општество кога се работи за прашања од заеднички интерес;
- Потребно е оптимално ниво на граѓански и социјален дијалог во општеството;
- Осигурување на финансиската одржливост на организациите на граѓанското општество (CIVIC ENGAGEMENT – LONG ROAD TO GO, 2011).

Според **Индексот на одржливост на граѓанските организации за 2016 година**, генералната одржливост на граѓанските организации е со индекс 3,9, што се должи на тогашната политичка криза во државата. Притоа, јасно е забележливо влошување на правната околина во однос на функционирањето на граѓанските организации, но постои пораст на граѓанскиот капацитет на организациите. Недоволната финансиска поддршка од државните извори на финансирање води кон диверзификација на финансирањето и поголема застапеност на меѓународните донатори. Постои пад на застапувањето од граѓанските организации и стагнација во обезбедувањето на услуги. Сепак, и покрај малата институционална поддршка, граѓанските организации и понатаму обезбедуваат најразлични социјални услуги, како социјална заштита на деца, лица со попреченост и маргинализирани групи, вклучувајќи и хуманитарна помош за бегалците и мигрантите. Во делот на зајакнување на инфраструктурата на граѓанските организации особено значајна улога имаат УСАИД програмите за поддршка, како и различни програми кои се обезбедени или сервисирани од МЦМС. Во 2016 година имиџот на невладините организации кај јавното мислење опаѓа, што се должи на зајакнувањето на говорот на омраза, слабата институционална поддршка и генерално на тогашната политичка криза (Индекс за одржливост на граѓански организации - Македонија, 2016).

Позитивни карактеристики и дефицитарност на граѓанскиот сектор во Република Македонија, според Стратегијата за соработка на Владата со граѓанскиот сектор, подготвена од Владата на Република Македонија во 2007 година (Марковиќ, 2010)

Позитивни карактеристики на граѓанскиот сектор	Дефицитарност на граѓанскиот сектор
Добра застапеност на различните социјални групи	Урбано-рурален јаз (граѓанските организации имаат висока концентрација во урбаните средини)
Добро вмрежување и соработка	Ограничена саморегулација во рамките на самиот граѓански сектор
Висока свест за мир	Помал степен на внатрешна демократија (иако постои подобрување)
Висока свест за еднаква родова застапеност	Несоодветни напори за искоренување на сиромаштијата
Висока свест за зачувување на животната средина	Недоволна финансиска транспарентност
Изразена динамика во работата	Несоодветни и недоволни ресурси, во прв ред финансиски, за реализација на целите и голема

	зависност од странските извори и заемна рамнодушност кон недостатокот на соработка со бизнис секторот
Зајакнување на човечкиот капитал (ресурси)	Постоење на мал број граѓански организации со добро развиена внатрешна структура

(Марковиќ, 2010)

Недостатоците во функционирањето на НВО во Република Македонија, според Студијата за транспарентноста, отчетноста и демократскиот капацитет на граѓанскиот сектор во Република Македонија, подготвена во 2007 година од ФОРУМ - Центар за стратешки истражувања и документација (Исто)

А. Внатрешни (структурални) проблеми

- Крута и неефикасна циркулација на моќ во голем број НВО;
- Диференцирањето на менаџерските и оперативни работи ја концентрира моќта во доминантната улога на менаџерските структури;
- Елитистички начин на функционирање;
- Повеќето НВО не можат да одржат стабилност, главно поради недостатокот од кадар и потпирањето исклучиво на волонтери;
- Немање стандардни процедури за издавање на извештаи за работењето на НВО
- Недостаток на јавен интерес, кој се гледа во слабата мотивација на НВО да ја подобрат транспарентноста и одговорноста при работењето

Б. Проблеми во функционирањето

- Најголемиот предизвик е одржливоста;
- Повеќето НВО се зависни од донации;
- НВО во Република Македонија чувствуваат поголема одговорност кон донаторите отколку кон јавноста;
- Поголем дел од НВО во Република Македонија работат според бизнис логиката, наместо со логиката за јавна одговорност;
- Бројот на големи, финансиски стабилни и одржливи НВО е многу мал;
- Недоволната соработка меѓу самите НВО, односно поголема е довербата надвор од НВО заедницата;
- Државата има недоволна финансиска контрола врз НВО.

(Марковиќ, 2010)

В. Комуникациски проблеми

- Недоволна комуникација и доверба меѓу граѓанскиот сектор, бизнис заедницата и политиката;
- НВО во Република Македонија недоволно го користат јавниот медиумски простор;
- Поголемиот дел од НВО повеќе би соработувале со донатори, отколку со локалните самоуправи;
- Недоволно искористување на обуките и недостаток на долгорочни ефекти.

(Марковиќ, 2010)

Предности и недостатоци во функционирањето на граѓанскиот сектор во Република Македонија според *Концептот на стратегија на соработка на Владата со граѓанскиот сектор 2012-2017 година* (Концептот на стратегија на соработка на Владата со граѓанскиот сектор 2012-2017, 2017)

Силни страни	Слабости
- Граѓанскиот сектор е најактивен во областа на човековите права. - Граѓанскиот сектор продолжува да остварува најголемо влијание во оспособувањето на граѓаните и обезбедувањето услуги за општествените потреби. - Граѓанските организации сè повеќе комуницираат и соработуваат меѓу себе. - Граѓанските организации подобро од порано се поврзуваат со нивните претставници и ги претставуваат нивните интереси. - Граѓанскиот сектор се карактеризира и со ниско ниво на корупција. - Организациите сè повеќе ја јакнат транспарентноста во работата преку објавување информации и извештаи на нивните веб-страници.	- Недоволна финансиска одржливост. - Недоволен развој на внатрешни стратегии за развој и управување. - Недоволна активност во стимулирање на општествената одговорност на граѓаните, односно во граѓанскиот ангажман и соработка со други субјекти. - Човечките ресурси се една од послабите карактеристики на граѓанскиот сектор, поради малиот број професионално ангажиран персонал. - Граѓанските организации немаат соодветен капацитет за да бидат активно вклучени во процесите на донесување закони. Особено недостасува добра експертска подготовка и експертиза за одредени прашања.

(Концептот на стратегија на соработка на Владата со граѓанскиот сектор 2012-2017, 2017)

Синдикалната организација како форма на здружување на работниците во Република Македонија

Синдикалното здружување, како и вкупната активност на синдикатите, од периодот на осамостојувањето на Република Македонија до денес се во опаѓање.¹ Ова се поклопува со глобалните трендови кои подеднакво се случуваат и во Источна, но и во земјите од Западна Европа. На пример, има значително опаѓање на работниците членови на синдикалните организации во Велика Британија и Франција, но и во Полска, која важеше за земја со силни синдикални организации, каде денес само околу 20 % од вработените се синдикални членови. Слично на ова, во Македонија подеднакво е опаднато членството во синдикатите, а со тоа и значително се намалува нивната моќ да влијаат во рамките на колективните трипартитни договори со владата и работодавачите. Исто така, значително е опадната довербата во синдикатите, за што придонесува нивната поврзаност со политичките елити во периодот на транзицијата, политизацијата, бирократизацијата во системот на организирање и, воопшто, недоволната активност во моментите на општествено-економски трансформации, со што работниците масовно ги губеа работните места и се чувствуваа незащитени (Марковиќ, 2010).

Новите форми на соработка се поврзани со трипартитниот дијалог во кој се вклучени синдикатите, државата и работодавачите. Во Република Македонија ваквата форма на дијалог е институционализирана во рамките на т.н. Економско-социјален совет. Советот има советодавен

¹ Најприфатената дефиниција за синдикатите е онаа на Сидни и Беатрис Веб. Според нив синдикатот е „организација на наемни работници чија основна цел е оддржување и подобрување на условите за работа“ (Мајхошев, 2012).

и консултативен карактер, со основна цел да се артикулираат интересите на социјалните партнери со што би се изградило повисоко ниво на доверба и би се задоволите основните барања на сите инволвирани страни. Основните проблеми на ваквата форма на дејствување се во немањето на доволен капацитет за преговарање и наоѓање компромисни решенија од страна на засегнатите страни, немањето на доволно простор за преговарање и недостаток на основна политичка култура. Покрај слабото функционирање на трипартизмот, еден од основните недостатоци на синдикалните организации низ процесот на транзиција, особено во деведесеттите, но и во 2002 година, на пример, беше јавното политичко инволвирање на синдикатите (Сојузот на синдикатите во Македонија), кои делуваа како фактор на политичка мобилизација за некои од политичките субјекти во Република Македонија. Со ова беше нарушено основното начело на граѓанското здружување, здружението да не биде примарно политички активно, што, пак, има двојни последици: 1. Од една страна се нарушува формалната поставеност на синдикатите како здруженија на работниците без разлика на нивната политичка припадност; и 2. Моралниот кредибилитет на синдикатите радикално се намалува со намалувањето на политичката поддршка од граѓаните за опцијата која синдикатите ја поддржале (Мајхошев, 2007).

Сепак најзначајната активност преку која синдикатите обезбедуваат влијание преку конкретна форма на притисок е *штрајкот*. Најчести причини за штрајк во Република Македонија се: ниски плати или доцнење на плата, неплаќање на придонесите за пензиско и здравствено осигурување, инфлацијата т.е. хиперинфлацијата во 1990-тите, бирократизацијата на општеството, неправилната приватизација, прогласувањето на технолошки вишок, стечаите и ликвидацијата, економската, социјална и даночна политика, нефункционирањето на правната држава, демократизацијата, неинформираноста, надворешни политички влијанија и други. Притоа штрајковите имаат правни, интерперсонални, економски, политички и социјални последици. Сепак правото на штрајк во Македонија се користи сè помалку. Една од причините е поголемата застапеност на приватниот капитал, за разлика од 1990-тите кога доминира општествениот. Оттука притисокот врз работниците е зголемен, што надополнето со големиот степен на невработеност придонесува ваквата форма на граѓанско здружување да биде потиснувана (Мајхошев, 2006).

Религиските заедници и медиумите во просторот на граѓанското општество во Република Македонија

Дејствувањето на религиските организации, институции и здруженија има важна улога во македонското општество, особено доколку се земе предвид силно изразениот традиционален карактер на градењето меѓугрупни релации. Сепак треба да се напомене дека поради јасниот формално изразен секуларен карактер на државата, религијата директно не може да биде вклучена во политичките процеси на носење одлуки. Но и покрај тоа, Уставот на Република Македонија дава посебно место на религиските заедници, во прв ред тука се спомнати Македонската православна црква и Исламската верска заедница. Ваквите форми на организација, покрај основната функција на задоволување на духовните потреби на граѓаните, има и секундарна улога особено во различните форми на хуманитарно дејствување. Во неколку направени истражувања, црквите и верските заедници уживаат најголема доверба кај македонските граѓани во однос на другите организации на граѓанското општество, речиси еднаков број членови и речиси еднаков ангажман во рамките на хуманитарните активности (Марковиќ, 2010).

Што се однесува до медиумите, мора да се напомене дека тие се еден од главните катализатори на развојот на демократските капацитети во една држава. Медиумскиот простор во Република Македонија интензивно почнува да се збогатува во втората половина на деведесеттите години од дваесеттиот век. Во овој период покрај веќе постоечката МРТВ се јавуваат и голем број други електронски медиуми, а исто така се појавуваат и голем број на печатени медиуми. Последната деценија забележителен е развојот на интернет медиумите кои се поврзуваат со дејствувањето на различните социјални групи, форуми и портали. Проблемите

на медиумското дејствување, како и основното прашање на „слобода на медиумите“ се поврзуваат со малиот комерцијален пазар во државата и зависноста од финансирањето на медиумите од државата или различни приватни сопственици. Ниската оценка за квалитетот на медиумите во последните десет години е надополнета со ниското ниво на доверба од граѓаните кое е присутно во македонското општество. Ова е особено изразено во однос на прашањата од меѓуетнички карактер, како и кај политичките прашања (Исто).

Нормативната рамка за функционирањето на граѓанското општество во Република Македонија

Двата основни нормативни акти со кои се уредува функционирањето на различните организации и здруженија на граѓанското општество во Република Македонија се: Уставот на Република Македонија и Законот за здруженија и фондации.

Устав на Република Македонија. Овој правен акт е основен, највисок нормативен акт во државата. Во Уставот се уредуваат повеќе сегменти кои се значајни за правото на слобода на здружување и дејствување во општеството. Во делот на прифаќањето на меѓународното право и стандарди можеме да ги вброиме и позначајните меѓународни акти кои го уредуваат правото на слобода на здружување, а кои Република Македонија ги има ратификувано и прифатено. Така, во членот 8 од Уставот, во рамките на утврдените темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија се наведени и:

- основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени со Уставот;
- хуманизмот, социјалната правда и солидарноста;
- уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата и
- почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право (Устав на Република Македонија, Член 8).

Во членот 16 се гарантираат основните слободи и права на убедување и слобода на информирање, што се тесно поврзани со можноста за слободно дејствување на граѓанскиот сектор. Така, меѓу другото, во овој член:

Се гарантира слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата.

Се гарантира слободата на говорот, јавниот настап, јавното информирање и слободното основање на институции за јавно информирање.

Се гарантира слободниот пристап кон информациите, слободата на примање и пренесување на информации (Устав на Република Македонија, Член 16).

Со членот 19 се гарантира слободата на вероисповеста. Сепак се чини од аспект на граѓанското општество, најважен е членот 20, со кој се гарантира правото на слобода на здружување:

На граѓаните им се гарантира слободата на здружување заради остварување и заштита на нивните политички, економски, социјални, културни и други права и уверувања.

Граѓаните можат слободно да основаат здруженија на граѓани и политички партии, да пристапуваат кон нив и од нив да истапуваат.

Програмите и дејствувањето на здруженијата на граѓаните и политичките партии не можат да бидат насочени кон насилно уривање на уставниот поредок на Републиката и кон поттикнување или повикување на воена агресија или разгорување на национална, расна или верска омраза или нетрпеливост.

Забранети се воени или полувоени здруженија што не им припаѓаат на вооружените сили на Република Македонија (Устав на Република Македонија, Член 20).

Во членовите 37 и 38 од Уставот на Република Македонија се гарантира правото на слободно здружување на работниците во синдикати, како и правото на штрајк. Така според членот 37:

Заради остварување на своите економски и социјални права, граѓаните имаат право да основаат синдикати. Синдикатите можат да основаат свои сојузи и да членуваат во меѓународни синдикални организации.

Со закон може да се ограничат условите за остварување на правото на синдикално организирање во вооружените сили, полицијата и органите на управата (Устав на Република Македонија, Член 37).

Уште еднаш, основните слободи и права се гарантирани со членот 54 од Уставот. Во овој дел особено значајни за граѓанското општество се уверувањето, совеста, мислата, јавното изразување на мислата и вероисповеста:

Слободите и правата на човекот и граѓанинот можат да се ограничат само во случаи утврдени со Уставот.

Слободите и правата на човекот и граѓанинот можат да бидат ограничени за време на воена или вонредна состојба според одредбите на Уставот.

Ограничувањето на слободите и правата не може да биде дискриминаторско по основа на пол, раса, боја на кожа, јазик, вера, национално или социјално потекло, имотна или општествена положба.

Ограничувањето на слободите и правата не може да се однесува на правото на живот, забраната на мачење, на нечовечко и понижувачко постапување и казнување, на правната одреденост на казнивите дела и казните, како и на слободата на уверувањето, совеста, мислата, јавното изразување на мислата и вероисповеста (Устав на Република Македонија, Член 54).

Закон за здруженија и фондации. Со овој закон се уредуваат начинот, условите и постапката за основање, регистрација и престанок на здруженијата, фондацииите, сојузите, организационите облици на странските организации во Република Македонија, имотот со кој располагаат, надзорот, статусните промени и статусот на организациите од јавен интерес. Одредбите на овој закон не се однесуваат на политичките партии, црквите, верските заедници и религиозните групи, синдикатите, коморите и други видови на здружување уредени со посебни закони (Закон за здруженија и фондации).

Правото на слобода на здружување е уредено во членот 4 од Законот:

(1) Правото на слободно здружување се остварува преку здружување во здруженија, фондации, сојузи и организациони облици на странски организации (во натамошниот текст: организации) за остварување на нивните цели, дејности и заштита на права, интереси и уверувања во согласност со Уставот и закон.

(2) Се забранува основање на организација ако програмата и нејзиното дејствување е насочено кон насилно уривање на уставниот поредок на Република Македонија, поттикнување и повикување на воена агресија и разгорување на национална, расна или верска омраза или нетрпеливост, презема активности поврзани со тероризам, презема активности кои се спротивни на Уставот или закон и се повредуваат слободите и правата на други лица (Исто).

Организациите можат да се здружуваат во заеднични сојузи, или да станат дел од меѓународни организации, со што не го губат својството на правно лице. Регистрацијата, пак, со која се здобиваат со статус на правно лице, се врши во Централниот регистар на Република Македонија. Со членот 7 е пропишано времетраењето, кое доколку не е ограничено со статутот на организацијата е неограничено, а исто така самите организации подлежат на даночни олеснувања утврдени со закон (Исто).

Организацијата во својот назив не може да го користи името Македонија или изведеници од него без одобрение на Министерството за правда, а доколку го користат името на градот Скопје или некоја од општините во Република Македонија, потребно е да имаат одобрение од соодветните органи надлежни за тоа во градот Скопје или наведените општини (Исто).

Организациите (здруженија, сојузи или фондации) се независни во нивното дејствување, но истовремено нивната активност мора да биде јавна и транспарентна. Организациите можат да стекнат добивка единствено доколку истата произлегува од целите за дејствување и е наменета за истите тие цели утврдени со статут. Оттука во основа нејзиното дејствување е определено како непрофитно. Организациите не можат да вршат активности на политичка партија, односно не можат да обезбедуваат директно или индиректно финансирање на конкретна

политичка партија и да влијаат на изборите. Како влијание на избори во смисла на ставот на овој член се подразбира учество на организациите во избори и изборна кампања за одредена политичка партија и директно или индиректно финансирање на изборна кампања на политичката партија. Но сепак организациите можат слободно да ги искажуваат и промовираат своите ставови и мислења за прашања од нивни интерес, да поведуваат иницијативи и да учествуваат во градење на јавното мислење и креирањето на политиките(Исто).

Здружение можат да основаат најмалку пет основачи (физички или правни лица), од кои тројца од основачите мора да имаат живеалиште или престојувалиште односно седиште на територијата на Република Македонија. Здружение на граѓани може да основаат малолетни лица со навршена 15-годишна возраст преку изјава за согласност за основање на здружение од нивниот законски застапник, за целите за кои се основа здружението во согласност со закон.

(1) Актот за основање на здружението содржи:

- име, седиште и адреса на здружението,
- име, адреса или седиште и единствен матичен број на основачите на здружението,
- цели на здружението.

(2) Актот за основање или негов дел може да се менува ако за тоа има изречено волја на основачите додека трае процесот на регистрација.

Исто така секое здружение има свој статут, кој е највисокиот внатрешен нормативен акт:

(1) Здружението има статут.

(2) Со статутот на здружението се уредуваат:

- името и седиштето,
- целите на здружението,
- дејностите со кои се остваруваат целите,
- начинот на одлучување за зачленување, исклучување и престанок на членувањето во здружението,

- правата, обврските и одговорностите на членовите,

- видот на органите и нивниот состав, начинот на избор и разрешување, траење на мандатот на членовите во органите и начинот на одлучување,

- застапувањето по закон,
- начинот на стекнување и располагање со средствата,
- начинот на донесување на финансиски и други извештаи,
- начинот на остварување на јавност и отчетност во работата,
- начинот на донесување, изменување и дополнување на статутот,
- начинот на одлучување за статусни промени и престанок на здружението,
- начинот на донесување на планови и програми,
- постапувањето со средствата и/или имотот во случај на престанок на здружението
- други прашања утврдени со закон.

(3) Со статутот на здружението можат да се уредат и:

- знакот и симболот на здружението,
- внатрешните организациони форми (подружници, ограноци и слично), ако ги има,
- начинот на донесување на другите акти,
- судир на интереси,
- начин на разрешување на спорни прашања и
- други прашања од значење за работата на здружението (Исто).

Највисокиот орган на здружението на граѓани е собранието. Притоа собранието:

- донесува статут, програма и други акти,
- усвојува годишен извештај за работа и финансиски извештај и го објавува на својата веб-страница,

- доставува финансиски извештај до надлежниот орган на државната управа, односно до органот на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје во случаите кога користи средства од Буџетот на Република Македонија, односно буџетите на единиците на локалната самоуправа,

- одлучува за промена на целта на здружението,
- одлучува за внатрешната организација и организационите форми на органите на здружението,
- избира и разрешува членови на органите,
- одлучува за статусните измени на здружението,
- одлучува за престанок на здружението со двотретинско мнозинство гласови од сите членови на здружението и
- врши и други работи во согласност со статутот и актите на здружението (Исто).

Фондација можат да основаат едно или повеќе лица. Притоа за основање е потребен основен основачки влог од 10.000 евра во денарска противвредност. Како и кај здруженијата, највисокиот внатрешен формален правен акт е статутот на фондацијата, а таа се основа со акт за основање. Но, за разлика од здруженијата каде највисок управувачки орган е собранието, кај фондациите тоа е одборот, а покрај него стои и директорот. Исто така како и кај здруженијата, основачи на фондацијата можат да бидат и физички и правни лица (Исто).

Покрај домашните здруженија или фондации, во Република Македонија можат да дејствуваат и странски здруженија или фондации, доколку нивното дејствување е во согласност со меѓународните норми и стандарди, како и доколку имаат регистрирано своја подружница во Република Македонија. Притоа нивното дејствување мора да биде во согласност со Уставот и законите на Република Македонија (Исто).

Финансирањето на организациите може да биде од повеќе извори:

Организациите средствата за финансирање ги стекнуваат од членарина, основачки влогови, доброволни прилози, донации, подароци (во пари, добра, имотни права), завештанија, легати, дејности со кои се стекнува добивка, кирии и закупнини, како и приходи од инвестиции, дивиденди, камати, заеми и други приходи во согласност со закон и со статутот (Исто).

Според членот 49:

(1) Организациите можат да добиваат средства од Буџетот на Република Македонија, буџетите на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

(2) Владата на Република Македонија и советите на општините, советите на општините во градот Скопје и Советот на градот Скопје поблиску ги уредуваат условите за распределба и користење на средствата од ставот (1) на овој член.

(3) Владата на Република Македонија, односно надлежните органи на државната управа и општините, општините во градот Скопје и градот Скопје донесуваат годишни планови и програми за распределба на средствата од ставот (1) на овој член.

(4) Органите на државната управа, општините, општините во градот Скопје и градот Скопје на својата веб-страница ги објавуваат организациите кои ги добиле средствата од ставот (1) на овој член, како и целите на организациите за кои ги добиле тие средства.

(5) Организациите кои добиле средства од ставот (1) на овој член доставуваат деловен и финансиски извештај до надлежниот орган на Државната управа, односно органот на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, во случаите кога користат средства од Буџетот на Република Македонија, односно буџетите на единиците на локалната самоуправа (Исто).

Организацијата престанува да постои ако е:

- донесена одлука за престанок на постоење во согласност со статутот,
- поминато двојно повеќе време од времето предвидено за одржување на седница на највисокиот орган утврден со статутот, а таа не е одржана,
- во две последователни години не е поднесена завршна сметка во согласност со закон,
- истечено е времето определено со статутот, кога основањето на организацијата е за определено време,
- статусна измена која предвидува престанок на постоењето,
- донесена одлука на надлежен суд,
- стечај и
- спроведена ликвидација.

(2) Организацијата може да престане и ако бројот на членовите на организацијата се намали под бројот определен за основање (Исто).

Се забранува работата на организацијата, ако:

- нејзиното дејствување е насочено кон насилно уривање на уставниот поредок на Република Македонија,
- поттикнување и повикување на воена агресија и разгорување на национална, расна или верска омраза или нетрпеливост,
- активности поврзани со тероризам,
- презема активности кои се спротивни на Уставот или закон и
- се повредуваат слободите и правата на други лица (Исто).

Организациите можат да се стекнат со статус од јавен интерес ако вршат дејности од јавен интерес, спроведување на програми и проекти на централно и/или локално ниво, самостојно или во соработка со органите на државната управа и органите на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и користење на финансиски средства за реализација на активностите. Статусот на организациите од јавен интерес го определува Владата на Република Македонија по предлог на Комисијата за организации со статус од јавен интерес (Исто).

Заклучок

Граѓанското општество во Македонија се соочува со серија предизвици кои се поврзуваат со проблеми и можности за неговата егзистенција. Во потесна смисла на зборот граѓанското општество се поистоветува со постоењето на невладините организации, регулирани согласно позитивно-правните одредби како здруженија и фондации. Сепак, важна улога во граѓанскиот сектор играат и синдикатите, како и религиските организации. Самоодржливоста и зависноста од меѓународните донатори, како и политичкиот фактор поврзан со финансирањето од државни извори, како и недостатокот на конституенца и комерцијализацијата се клучните проблеми со кои се соочува овој сектор. Секако ова придонесува за релативно ниска доверба и недостатокот на социјален капитал, како општа карактеристика на македонското општествено опкружување. Оттука, предизвиците за во иднина остануваат да постојат, се разбира во насока на афтономноста на дејствувањето и заштитата на општото јавно добро.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Bernhard, Michael. 1993. Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe. In, Political Science Quarterly, Vol. 108, No. 2.
- CIVIC ENGAGEMENT – LONG ROAD TO GO. 2011. CIVICUS Civil Society Index Report for the Republic of Macedonia. Skopje: Macedonian Center for International Cooperation.
- Vijadinovic, Dragica. 2008. Civilno drustvo i politicka kultura. U Filozofski Istrazivanja, 109 god. 28. Закон за здруженија и фондации, Службен весник на РМ, бр. 52 од 16.04.2010 година. Преземено од pravo.org.mk.
- Индекс за одржливост на граѓански организации - Македонија, 2016 година. http://www.balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2017/08/11-2b-USAID-CSOSI-2016-Macedonia_mk_FINAL.pdf (Преземено на 19.09.2017 година).
- Концептот на стратегија на соработка на Владата со граѓанскиот сектор 2012-2017 година. http://ecnl.org/dindocuments/390_Mk%20Koncept%20na%20Strategijata%20za%20Sorabotka%202012-2017.pdf (Преземено, 23.10.2017 година).
- Мајшошев, Андон. 2006. Штрајковите како социјален феномен, Штрајковите во Источна Македонија во периодот 1980-2005. Штип: НУБ „Гоце Делчев“. стр. 73-98.; Савевски, Здравко (ур.). 2011. Штрајк, искуства и состојби. Скопје: Движење за социјална правда - Ленка.
- Мајшошев, Андон. 2007. Синдикатите во политичките процеси. Штип: Илинден 2002. стр. 77-143.
- Мајшошев, Андон. 2012. Улогата на социјалните партнери во колективното преговарање во Република Македонија во периодот 1990-2012. Штип: НУБ „Гоце Делчев“. стр. 39.

- Марковиќ, Ненад. 2010. Влијанието на организациите на цивилното општество врз македонската демократска транзиција и консолидација. Докторска дисертација. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“.
- Стојановски, Страшко. 2016. Од милет до нација: Создавање на нациите и национализмите на Балканот. Штип: Центар за правно-политички истражувања.
- Устав на Република Македонија. Преземено од pravo.org.mk.